המבעית — מקע לו בגאזו פתאום ונעמו, דלא עבד מיא מעשה בגופו. רבי מאיר מחייב בהזיקן — פלוגתייהו מיפרשא ב"המניח את הכד" (כט,ב) בגמרא נזקין. אבא בסויי כסיתיה — שלא בגעיר מה בא"ם מכר. דברי הרב שומעין — והיה לסם שלא יעיזו. והוא שחתרה — הא דתנן נפלה בלילה פטור — כגון שמחתרה בהמה והפילה הכותל, דאמוס הוא. אבל לא חתרה — אלא מעצמה נפלה. תחילתו בפשיעה — אלא נפילה, דעביד למיפל. וסופו באונס — הכא לא נפלה, אלא מחתרה. הניחא למאן דאמר כו' — פלוגתא היא בסוף "המפקיד" (בבא מציעא מב,ב) מרי לעסי דמלמוד בגיעא בכותל בריא ואפילו לא מקרה. הניחה בחמה כו' אמר רבה ואפילו חתרה — ובכותל בריא. תחילתו בפשיעה — שהיתה בהמה, ופשיעה היא אלא בשמירת הבלים, דאמרינן לקמיה: כל המבטלים שיטולה לעשות עושה אגב געיה. וסופו באונס — שמחתרה. **טצדקא** = המבטלים.

תוספות

אבל הני אצטריך ליה — ואם תאמר: הנותן סם המות נמי חידוש הוא למיתני, כדאמרינן לעיל (מז,ב), דאפילו סם המות, דלא עבידא דאכלה — חייב בדיני שמים; ושמא אין כל כך חידוש.

כסויי כסיתיה — ואם תאמר: גלוי וידוע למקום למה נתכוין, אם לטובה אם לרעה? ויש לומר: דאפילו במתכוין לטובה שלא יאמר לשרוף ויוכל להציל בעל הבית בתוך כך, מכל מקום בדיני שמים חייב, דאיבעי ליה לאודהורי ולאסוקי אדעתיה שלא יבא לו הפסד בכך.

מהו דתימא הויא לה תחלתו בפשיעה וסופו באונס קא משמע לן דכולהו פשיעה היא — קשה קצת: דהוה ליה למימר: מהו דתימא כולה אונס הוא, וכגון שעבל כל כך יפה שאינה יכולה לצאת אלא בחתירה — קמשמע לן דפושע הוא אצל חתירה, שהניחה בחמה.

והאיכא [והרי יש] עוד מה ששנינו: **המבעית** (מפחיד) **את חבירו** בלא לנגוע בגופו וגרם לו פחד זה לנזק — **פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. והאיכא** [והרי יש] עוד מה ששנינו: **נשברה כדו ברשות הרבים ולא סילקה, או נפלה גמלו ולא העמידה, ר' מאיר מחייב** את בעל הכד והגמל בנזק שנגרם לאחרים על ידם, **וחכמים אומרים: פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים.** הרי שיש עוד מקרים רבים של חיוב כזה! ומשיבים: **אין, מיהא איכא טובא** [כן, אכן יש הרבה] מקרים אחרים, ואולם **הני אצטריכא ליה** [ואלה שמנה ר' יהושע היה צריך אותם] להודיענו, משום שיש בהם חידוש, כי **מהו דתימא** [שתאמר] שבאלה **בדיני שמים נמי** [גם כן] **לא ליחייב** [יתחייב], על כן קא **משמע לן** [ומשמיע לנו] שיש בכך על כל פנים חיוב בדיני שמים. ומסבירים את הדברים: **הפורץ גדר בפני בהמת חבירו, מהו דתימא** [שתאמר]: **כיון** שממילא הגדר **למסתריה קאי** [לסותרה עומדת] אם כן מה כבר **עביד** [עשה]? ולכן **בדיני שמים נמי לא ליחייב** [גם כן לא יתחייב], על כן קא **משמע לן** [ומשמיע לנו] שחייב בדיני שמים. וכן **הכופף קמתו של חבירו נמי** [גם כן] חידוש יש בדבר, שכן, **מהו דתימא** [שתאמר]: **לימא מי הוה ידענא דאתיא** [שיאמר הכופף: האם הייתי יודע שתבוא] **רוח שאינה מצויה** ותגרום לדליקה? **ובדיני שמים נמי לא ליחייב** [גם כן לא יתחייב] על כך, **קא משמע לן** [ומשמיע לנו] שחייב. **ולרב אשי שאמר נמי** [גם כן] **טמון איתמר** [נאמר], שמדובר במי ששמן את החפץ שנשרף, ופטר את המזיק מתשלום, יש צורך להשמיע הלכה זו, שכן **מהו דתימא** [שתאמר] שכך יאמר הטומן: **אנא כסויי כסיתיה ניהלך** [אני רק כיסיתי אותו את החפץ שנשרף בשבילך] ורציתי להציל את החפץ מפני האש, **ובדיני שמים נמי לא ליחייב** [גם כן לא יתחייב], על כן קא **משמע לן** [ומשמיע לנו] שחייב. **והשוכר עדי שקר נמי** [גם כן] חידוש יש בדבר, שכן **מהו דתימא** [שתאמר]: **לימא** [יאמר] אותו אדם: מה אשם אני? הלא כלל הוא: **דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעין?** ואם אמנם אני הסתתי את העדים הללו למעשה שאינו הגון, הרי סוף סוף העדים הם שעברו עבירה, שהיו צריכים לשמוע בקולו של הקב"ה ולא בקולי, **ובדיני שמים נמי לא ליחייב** [גם כן לא יתחייב], **על כן קא משמע לן** [ומשמיע לנו] שחייב בדיני שמים. ועד אחד **היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו נמי** [גם כן] חידוש יש בדבר, שכן **מהו דתימא** [שתאמר] יכול העד לטענן: **מי יימר דכי הוה אתינא מסהדינא ליה הוה מודה**

[מי יאמר שאם הייתי בא ומעיד לו היה הנתבע מודה]? **דלמא הוה משתבע לשקרא** [שמא היה נשבע לשקר] ונפטר, שהרי עד אחד יכול רק לחייב את זה שהוא מעיד כנגדו לשבועה, ונמצא שלא גרם לו כל הפסד בכך שלא העיד, **ובדיני שמים נמי לא ליחייב** [גם כן לא יתחייב], על כן **קא משמע לן** [ומשמיע לנו] שחייב בדיני שמים.

א שנינו במשנה: אם **נפרצה הגדר בלילה, או שפרצוה לסטים** ויצאה והזיקה — פטור. **אמר רבה**: מה ששנינו שאם נפרצה בלילה פטור — יש להוסיף לכך תנאי: **והוא שחתרה** הבהמה בעצמה מתחת לכותל ועל ידי חתירתה הפילה את הכותל, שזהו אונס גמור ולכן פטור הבעלים על נזקיה. ושואלים: **אבל לא חתרה, מאי** [מה] יהא הדין — שהוא **חייב?** אם כן נברר: **היכי דמי** [כיצד בדיוק היה הדבר]? **אילימא** [אם תאמר] שמדובר **בכותל בריא** (חזק), **כי** [כאשר] **לא חתרה אמאי** [מדוע] **חייב? מאי הוה ליה למעבד** [מה היה לו לעשות]? והרי לא היה הדבר כלל באשמתו! **אלא** מדובר כאן **בכותל רעוע**, אם כן גם **כי** [כאשר] **חתרה** הבהמה מתחת לכותל והפילתו **אמאי** [מדוע] שיהא **פטור?** הרי זה מקרה של **תחלתו בפשיעה** (ברשלנות) שהכניס את בהמתו למקום שכותלו רעוע, ורק **סופו** הוא **באונס**, שהרי לבסוף חתרה! **הניחא למאן דאמר** [זה נוח לשיטת מי שאומר] שכל דבר **שתחילתו בפשיעה וסופו באונס — פטור**, כיון שהגורם הסופי לא היה באשמתו. **אלא למאן דאמר** [לשיטת מי שאומר]: **תחילתו בפשיעה וסופו באונס — חייב**, כיון שגם לולא האונס היתה רשלנותו גורמת לנזק, אם כן **מאי איכא למימר** [מה יש לומר] כאן במשנתנו לפי שיטה זו? **אלא, מתניתין** [משנתנו] יש להעמידה **בכותל בריא, ואפילו לא חתרה** הבהמה גם כן פטור. **וכי איתמר דרבה — אסיפא איתמר** [ובאשר ואמרו דברי רבה לא על קטע זה מן המשנה, אלא על סוף המשנה שנאמר שם]: **הניחה בחמה, או שמסרה לחרש שוטה וקטן, ויצתה והזיקה — חייב.** ועל כך **אמר רבה: ואפילו חתרה.** ומסבירים: **לא מבעיא היכא** [נצרכה לומר במקום] **שלא חתרה** הבהמה ויצאה בדרך אחרת, **שחייב — דכולה** [שהכל] **בפשיעה הוא**, שכיון שהניחה בחמה ומצטערת היא שם, ברור הוא שתנסה הבהמה לצאת משם בכל דרך. **אלא אפילו חתרה נמי** [גם כן] — **גם כן חייב.** והידוש יש בדבר, שכן **מהו דתימא** [שתאמר]: **הויא לה** [הרי זה] מקרה **שתחילתו בפשיעה וסופו באונס**, שהרי החתירה — אונס היא, **קא משמע לן דכולה** [משמיע לנו שהכל] **פשיעה היא, מאי טעמא** [מה טעם] הדבר — **דאמר ליה** [שאומר לו] הניזק לבעל הצאן: **מידע ידעת** [יכול אתה לדעת] **שכיון דשבקתה** [שהנחת אותה] **בחמה, כל טצדקא דאית לה למיעבד עבדא ונפקא** [כל תחבולה שיש לה לעשות תעשה ותצא] ולכן אשמתך היא שיצאה.

ב שנינו במשנה: **הוציאוה לסטים — לסטים חייבין.**

מסורת הש"ס

ד. קדושין כד,ב. ב"ק צא,א. תוספתא שם טז.
ה. ב"ק כח,ב (ושם סומנו מקבילות).
ו. קדושין מב,ב. סנהדרין כט,א. תמורה כח,א. נדה יד,ב. תנחומא חוקת י. וראה ב"ר פ"ב ב.
ז. ב"ק כא,ב (ושם סומנו מקבילות).

גרסות

כדו ברשות הרבים ולא סילקה נפלה גמלו יש בכת"י: **כדו ולא סלקה או שנפל גמלו.**
מיהא איכא טובא בכת"י: **איכא טובא.**
מי הוה ידענא דאתיא רוח יש בכת"י: **מי יימר דהוה אתיא רוח.**
דכי הוה אתינא המהרש"ל גורס: **דכי הוה.**
בכותל בריא ואפילו לא יש בכת"י: **בכותל בריא ולא.**

לשון

טצדקא
השערות שונות נאמרו לגבי מקורה של מלה זו. ומסתבר כי מקורה במלה פרסית. ויש סבורים שיש לקרוא טצרקא, בדומה לפרסית הבינונית carak שמשמעה: תחבולה, ערמה.

עיונים

אנא כסויי כסיתיה וכו' ותמהו התוס': הרי כאן מדובר בדיני שמים, ולשמים גלוי אם נתכוון לכסות את הקמה כדי להצילה או לגרום לה נזק! ותירצו שגם אם היתה כוונתו לטובה, מכל מקום חייב בדיני שמים משום שהיה עליו להועלות בדעתו שאם לא יציל ייגרם לבעל הקמה נזק גדול יותר. והרא"ה כתב שכוונת הדברים היא לומר שאף שנתכוון לדבר, הטענה היא שכיסוי זה אינו גרימת כל נזק כשלעצמו, ורק מפני שגרם שיפסיד ממון (בגלל ההלכה של "טמון") אין זה מנעשה חשוב להתחייב עליו.

בכותל רעוע כי חתרה אמאי פטור וכו' יש שהבינו כי מדובר כאן שחתרה ויצאה דרך החפירה. ולפיכך הקשו: הרי אף בכותל רעוע, ואף לדעת האומר שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, מכל מקום הרי אמרו שאין תחילתו בפשיעה מחיימת אלא אם כן היה האונס באותו דבר שאיתתה בו הפשיעה. ואילו כאן, הפשיעה היתה בהשארת הבהמות במקום שיש כותל רעוע שאינו עשוי לשמור, אבל יציאתן היתה מחמת סיבה אחרת — ומכאן הגיעו למסקנה כי יש לפרשו כרש"י: שמחמת החתירה נפל הכותל ודרך הפרצה ברחה. שמן הסתם בכותל בריא גם אם היתה הבהמה חותרת לא היה הכותל נופל, ואם כן נמצא שהפשיעה והאונס שייכים לאותו ענין (תור"פ). אבל הרא"ש סבור שהואיל והחתירה נעצמה באה מחמת שהניחה באותו מקום, יש קשר ישיר בין המעשה שעשה לבין הבריחה, והואיל והכותל לא היה בריא — אין סיבה לפטור אותו.

אורח ההלכה

המבעית את חבירו המבעית את חבירו בלא לנגוע בו וגרם לחבירו נזק — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. (רמב"ם שם הלכות חובל ומזיק פ"ב ה"ז. שו"ע שם הכ, לם).

נשברה כדו ולא סילקה מי שנתקל ברשות הרבים ונפל כד מידו ונשבר, הרי אף שפטור על עצם נפילת הכד, אם הוזק אדם בשברים שהיו מונחים על הקרקע — פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. בחכמים. (רמב"ם שם הלכות נזקי ממון פי"ג ה"ז. שו"ע שם תיב, ד).

כי חתרה אמאי פטור הנועל בהמתו בדלת שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, והבהמה חתרה תחת הדלת והפילה אותה — חייב. לפי שתחילתו בפשיעה, אף שסופו באונס. כיון שאונס זה בא מחמת הפשיעה. אבל אם חתרה פרצה מתחת לגדר ויצאה דרכה — פטור, שהאונס לא מחמת הפשיעה בא. (רמב"ם שם פ"ד ה"א. שו"ע שם שעו, א).

הניחה בחמה וכו' הניח בהמתו בחמה, אפילו חתרה ויצאה והזיקה — חייב, לפי שמצטערת מחמת החמה ומנסה לברוח (ולכן גם אם קשרה בקשר חזק חייב. רמ"א). (רמב"ם שם ה"ה. שו"ע שם סעיף ה).

מסורת הש"ס

א. ראה ירושלמי ב"ק פ"ד ה"יד.

ב. ב"ק מד,ב (ושם סומנו מקבילות).

ג. שם יא,ב. ב"מ לו,ב. וראה ירושלמי ב"ק פ"ו ה"ב. תוספתא ב"ק פ"ו כ.

גרסות

קיימא לה ברשותייהו יש בכת"י: **קמה לה ברשותייהו.**

ושואלים: **פשיטא** [פשוט] מובן מאליו שכך הוא הדין שהלסטים חייבים, שהרי **כיון דאפקוה קיימא לה ברשותייהו לכל מילי** [שמשכוה והוציאוה הרי היא עומדת מעתה ברשותם לכל דבר] כאילו היא שלהם, ובכלל זה גם אחריות לנזקים שהזיקה! ומתרצים: **לא צריכא** [נצרכה] אלא במקרה **דקמו** [שעמדו] **לה באפה** [בפניה] ועל ידי כך הוציאוה מהדיר וכיוונו אותה לתבואה של אדם אחר והזיקה, אבל לא משכוה בידיים ממש. **כי הא** [כמו זו] **שאמר רבה אמר רב מתנה אמר רב: המעמיד בהמת חברו על קמת חבירו** ואכלתה — **חייב.** ותהו על דבר זה: **מעמיד פשיטא** [פשוט] מובן מאליו שחייב! והשיבו: **לא צריכא** [נצרכה] אלא במקרה **דקם לה באפה** [שעמד בפניה] וגרם לה שתעלה על קמת חבירו בלי למושכה ממש, ואף על פי כן חייב. ומסופר **אמר ליה** [לו] **אביי לרב יוסף: הכישה** (היכה אותה) **אמרת לן** [לנו] כאשר הסברת לנו את דברי רב מתנה, **ולסטים נמי** [גם כן] מדובר **שהכישוה** במקל, אף שלא משכוה בידיים.

א שנינו במשנה: אם **מסרה לרועה — נכנס הרועה תחתיו. אמרי** [אומרים] **ודנים** בשאלה: **תחתיו דמאן** [של מי]? **אילימא** [אם תאמר] כי הרועה נכנס **תחתיו** של **בעל בהמה** — הלא **תנינא הדא זמנא** [שנינו זאת כבר פעם אחת]: **מסרו לשומר חנם ולשואל, לנושא שכר ולשוכר — כולן נכנסו** באחריות **תחת הבעלים.** ואין חידוש במה שאמרו שאחריות מוטלת על הרועה שנמסרה לו! **אלא** הכוונה היא **תחתיו** של **השומר,** שהשומר אינו חייב כיון שמסרה לרועה. ותוהים: מכלל הדברים נשמע כי **שומר קמא אפטר ליה** [הראשון נפטר לו] על ידי **כך לגמרי,** ושוב אין עליו אחריות כלל. **לימא תיהוי תיובתא דרבא** [האם נאמר שתהא זו קושיה חמורה על רבא] **שאמר רבא: שומר שמסר לשומר — חייב** השומר הראשון? ומשיבים: **אמר לך** [יכול היה לומר לך] **רבא** בתשובה לכך:

פְּשִׁיטָא, כֵּיוָן דְּאַפְּקוּהָ קַיְימָא לָהּ בִּרְשׁוּתַיְיהוּ לְכָל מִילֵי! — לָא צְרִיכָא, דְּקָמוּ לָהּ בְּאַפָּהּ; כִּי הָא דְּאָמַר רַבָּה אָמַר רַב מַתָּנָה אָמַר רַב: הַמַּעֲמִיד בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ עַל קֶמַת חֲבֵירוֹ — חַיָּיב. — מַעֲמִיד פְּשִׁיטָא! — לָא צְרִיכָא, דְּקָם לָהּ בְּאַפָּהּ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: א הִכִּישָׁהּ אָמַרְתְּ לָן, וְלִסְטִים נַמִי דְּהִכִּישׁוּהָ.

א "מְסָרָהּ לְרוֹעֶה — נִכְנַס הָרוֹעֶה" כו'. אָמְרִי: תַּחְתָּיו דְּמַאן? אִילֵימָא תַּחְתָּיו דְּבַעַל בְּהֵמָה, תְּנִינָא חֲדָא זִמְנָא: ב מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר וּלְשׁוֹכֵר — כּוּלָּן נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים! אֶלָּא, תַּחְתָּיו דְּשׁוֹמֵר. וְשׁוֹמֵר קַמָּא אִפְּטַר לֵיהּ לְגַמְרֵי; לֵימָא תְּיֵהֲוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרָבָא, ג דְּאָמַר רָבָא: שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר — חַיָּיב? — אָמַר לָךְ רָבָא:

כיון דאפקוה — מיכא משיכה ושינוי רשות, דהוי קנויה לכל מילי. **דקמו לה באפה** — גלא משכוה, אלא עמדו בפניה לכל לד, אלא תלך אנה ואנה אלא נקמה נאכול. **מעמיד** — משמע שאותה בידו ומוליכה לקמה. **הכישה** — במקל אמרת לן בהיא דהמעמיד, ומשום הכי מיחייב. **ולסטים נמי דהכישוה** — במקל. **ומשמועינן** מתניתין דהכישה במקל זו היא משיכה. **אלא תחתיו דשומר** — והכי משמע: מסרה שומר לרועה — נכנס הרועה תחתיו, ואזלי בעלים ומשתעו דינא בהדי שני, והרלסטון מפתלק. **שומר שמסר לשומר חייב** — אפילו באונסין. דאמר ליה מפקיד: לא מהימנת לי בשבועה, איהו נא מהימן לי בשבועה שנאנסה. בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לו,ב).

תוספות

פשיטא כיון דאפקוה קיימא לה ברשותייהו לכל מילי — בהוציאוה לגוזלה איירי מתניתין, כדמוקי לה בירושלמי. ואם תאמר: ומנליה דקיימא ברשותייהו אפילו להתחייב על מה שהיא מזקת, דאהכי קאי, דקתני: ויצאתה והזיקה! דליכא למימר דכי היכי דמסרה לשומר חנם והשואל נכנסו תחת בעלים — הוא הדין גוזל. דדלמא שומר הוא דמחייב אבל גוזל לא, דמצינו דברים שהשומר חייב והגזלן פטור. שהרי בכחשה בהמה הכחשה דהדרא, ובפירות שהרקיבו מקצת, מוכח ב"הגוזל קמא" (בבא קמא צח,ב) דגזלו אומר לו "הרי שלך לפניך" — משום דלא חשיב שינוי, ולא קנינהו, ופטור אפילו בפשיעה, דלא קבל עליו שמירה. אבל שומר, כיון שמתחייב בכחשה דלא הדרא ובהרקיבו כולם אם נעשר בפשיעה — כמו כן יתחייב בכחשה דהדרא ובהרקיבו מקצתם, כיון דקבל עליו שמירה. דלמה לא יתחייב בזה כמו בזה, שאין השומר קונה בשינוי. ואפילו שואל, דקיימא לן דאף לשואל שמין כדרב כהנא ורב אסי (שם יא,א). ואין לומר דמתחייבי לפי שאינן יכולין לקיים בה מצות השבה, דמשתלם מגופו — דבשן ורגל איירי מתניתין, ויש כאן השבה מעליא כשמחזירים אותה לבעלים! ויש לומר: דסברא הוא דגזלן נכנס תחת בעלים. דכיון שהוציא מרשות בעלים שהיו חייבין בשמירתה, ואין הבעלים יכולים לשומרה, לפי שגנזלה מהם — יש על הגזלן לשומרה, דלענין נזקין אקרו בעלים כל מי שבידו לשומרה. ולא דמי לתפסו ניזק לרבי עקיבא (שם לו,ב), דאפילו שומר חנם אינו על חלק חבירו, דשותף אין מתכוין להחזיק רק בשלו, ואינו בא להוציא חלק חבירו מרשותו כמו גזלן. ועוד: כיון דגזלן קמה ליה ברשותיה, גם לענין אונסין יש לחשב בעלים יותר משותף. והכי משמע לישנא ד"קמה ברשותייהו לכל מילי", מה שהוא ברשותו לכל מילי יש לו להועיל כאן.

המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב — ואף על פי שאין הבהמה שלו, חייב מטעם שן ורגל. דאף על גב דכתיב "בעירה" — כדידיה חשיבא, הואיל והוא עשה, כמו מדליק פשתנו של חבירו בגרו של חבירו. אבל אין לפרש דמחייב מטעם אש, דברי הזיקה והוי כאילו נותן לשם אש, ואף על גב דפטרינן נותן סם המות לפני בהמת חברו — שאני התם, או משום דלא עבידא דאכלה או משום דהוה ליה שלא תאכל, כדאמר לעיל (מז,ב). דאם כן מטעם זה הוה ליה להתחייב אפילו ברשות הרבים, ולא משתמע בשום דוכתא דלחייב ברשות הרבים שן אפילו מקרב בהמתו אצל הפירות ומעמידה עלייהו. **הכישה** אמרת לן — ותחילה היה סובר דמעמיד בהמה — היינו שמחזיק בידו האפסר ומעמידה שם, ולהכי הוה פשיטא טפי. **ולסטים** נמי שהכישוה — לגוזלה מיירי, כדמוקי לה בירושלמי. ולא חשיב לה מילתא דפשיטא כמו שהיה חושב המקשה, ולא חייש לפרש למה אין פשיטא — לפי שקל להבין.

עיונים

כיון דאפקוה וכו' בירושלמי מוסבר שמדובר בלסטים שהוציאו את הבהמות מן הדיר כדי לגחלן עבור עצמם, אבל אם היו מוציאים את הבהמות רק על מנת לאבדן — אינם חייבים. ונראה שאף סוגיית הגמרא שלנו מניחה הסבר זה כבסיס לדיון (וראה בתוס'). ומסביר רש"י מה הפשיטות שבדבר: שכיון שהוציאוה (וכעת מבינים שאחזו בה בידיהם) הרי עשו בה משיכה, וכיון שהוצאה מרשות הבעלים, נמצא שהיו כאן משיכה ושינוי רשות, ועל ידי מעשים אלה ודאי נקנתה הגזילה לגזלנים. ולעצם הסברה שהגזלן חייב בנזקים שגרמה הבהמה, מסבירים בתוס' שאין מקור ההלכה בהשוואתם לדיני שומרים, משום שיש הבדלים בין חיובי השומרים וחיובי הגזלנים, והגזלנים חייבים אף באונסים. אלא מאחר שהגזלן הוציאה מרשות הבעלים באופן שאינם יכולים לשומרה — ודאי הופקעה מאחריות השמירה של הבעלים, והגזלנים הם המתחייבים בכך.

דקמו לה באפה שלא משכוה הגזלנים בידים, אלא רק עמדו בפניה ועל ידי כך גרמו לבהמה שתלך למקום שבו אכלה מרכוש אחרים. ומה שעמדו בפניה אינו נחשב מעשה גמור שיתחייבו מבחינת דיני הקנין כאילו משכוה (רש"י).

המעמיד בהמת חברו וכו' בגמרא נאמר כי אם עושה מעשה בידים ומעמיד את הבהמה על גבי תבואת חבירו הריהו חייב. ובתוס' מבררים, בעצם משום מה הוא חייב? שאם משום שעשה נזק של שן ורגל, הרי לכאורה כתוב בענין זה בתורה, "ושילח את בעירה" — משמע שדווקא על בהמה שלו הוא מתחייב. ומצד שני אי אפשר להסביר שהעושה כן מתחייב משום מזיק בידים (כמו זה שמדליק אש, שהיא כחיצוי) משום שברשות הרבים לא מתחייב על שגורם לבהמה לאכול. ומשום כך פירשו שיש כאן שילוב של הדברים, שאף שאין הבהמה שלו, הרי מאחר שהוא גורם לכך — היא נעשית כשלו לענין אחריות בנזקים, שלמרות שאין לו בעלות על גוף הדבר המזיק, מכל מקום יש לו שייכות עם גרימת הנזק. אמנם יש מן הראשונים שהבינו כי כאן אכן מדובר בנזק שהוא אחראי לו בעושה מעשה של היזק, שהאכילה בידיים, ואין הבדל בענין זה בין רשות היחיד לרשות הרבים, שאין זה מכלל נזקי שן (רשב"א ועוד, וראה בחזו"א).

הכישה אמרת לן בגמרא מוסבר פעמים אחדות כי רב יוסף חלה ושכח את תלמודו, ומשום כך מוצאים פעמים רבות כי תלמידיו (ובפרט אביי שהיה תלמיד קרוב שלו) היו מזכירים לו דברים שהוא עצמו לימדם בעבר.

לסטים נמי דהכישוה רש"י מסביר כי מעשה ההכשה, ההכאה על גבי בהמה להוליכה, הריהו אחד מן האופנים של משיכה. ומשום כך נעשה קנין על ידי משיכה בידי הליסטים, למרות שלא אחזו בה בידים. אבל הראב"ד מסביר שאין הדבר נובע מכך שקנה את הבהמה, אלא כיון שעושה מעשה ניכר בידים — הרי זה כאילו גרם בידיו לתוצאות, לנזקים שאירעו מחמת כן. ולפי זה אם רק עומד בפני הבהמה להטותה על ידי כך לצד מסויים — אין זה מעשה חשוב כדי לחייבו עליו. והמאירי כתב כי אף שלענין קנין משיכה במכר די לו במה שקורא לבהמה לבוא אליו והיא באה, מכל מקום דבר זה אמור במעשה קנין שיש בו גם דעת מקנה. אבל בגזילה (או בשעושה דבר שלא ברשות הבעלים) שאין דעת מקנה — צריך לעשות מעשה חשוב יותר.

שומר שמסר לשומר חייב עיקר הדיון בהלכה זו הוא לענין חיוב השומר לגבי נזקים שאירעו לחפץ (או לבעל חיים) שבשמירתו. שלדעת רבא לא נפטר שומר ראשון מאחריות, ולהיפך — מעתה הוא חייב בכל אחריות. ומאותו עקרון עצמו מובן גם שאחריות השומר תהא כיוצא בזה גם לענין נזקים שעושה הבהמה שבשמירתו.

אורח ההלכה

המעמיד בהמת חברו וכו' מי שהעמיד בהמת חבירו על גבי קמה של חבירו — חייב לשלם מה שהזיקה. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות נזקי ממון פ"ד ה"ג. שו"ע חו"מ שצד, ג).

הכישה אף מי שהיכה בהמת חבירו עד שהלכה לקמת חבירו והזיקה — חייב לשלם מה שהזיקה. וכתב הרמ"א שאין הבדל אם היה זה ברשות יחיד או ברשות הרבים, משום שהרי זה כמזיק בריידים (כרשב"א). ועוד כתב הרמ"א שאם רק עמד בפניה וגרם לה שתלך לקמת חבירו — פטור. (רמב"ם שם. שו"ע שם).

לסטים נמי שהכישוה הוציאו הליסטים בהמות מן הדיר הרי הם חייבים משעת משיכה או מושעה שהיכו את הבהמה שתלך, ודווקא כשהוציאוה כדי לגחלה, אבל אם רק הוציאוה לאיבוד — פטורים. (שו"ע שם שצו, ג).

לברזיליה = לתלמידו. שומר אבידה — הכניס אבידת חבירו לביתו, כדכתיב "והשבתו אל תוך ביתך" וגו' (דברים כב). דלא בעי למיתב רפתא לעניא — דהעושק במלוה פטור מן המלוה, מ"ובלבלתך בדרך" נפקא לן במסכת סוכה (כה,ב).

תוספות

בההיא הנאה דלא קבעי למיתב ריפתא לעניא — משום דעושק במצוה. ודוקא בשעה דמתעסק בה, כגון שוטח לצורכה או משום עסק שצריך לה לאבידה. אבל בשביל שאבידה בביתו לא יפטר מלמיתב ריפתא לעניא, כיון שיכול לקיים שתיהם, כדמוכח בסוכה (כה,א), דלא נפקא לן מקרא דעושק במצוה פטור מן המצוה אלא דוקא היכא שאינו יכול לקיים שתיהם. וסברא הוא, דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מן המצות? ועוד: דבפרק "אין בין המודר" (נדרים לג,ב) אמר דפרוטה דרב יוסף לא שכיח, ואי פטרת ליה כל זמן שהאבידה בביתו — שכיח ושכיח הוא. פסק רבינו חננאל והלכות גדולות דהלכה כרב יוסף, משום דאמרינן ב"אין בין המודר" (שם) דכולי עלמא אית להו פרוטה דרב יוסף, ואפילו מאן דשרי למודר להחזיר אבידה — לא שרי אלא משום דפרוטה דרב יוסף לא שכיח. ואומר רבינו יצחק: דאינה ראיה כלל, דגם רבה מודה לרב יוסף דעושק במצוה פטור מן המצוה, אלא דסבירא ליה דלא נעשה שומר שכר בכך, ומכל מקום הוא נהנה — לכך אסור למודר, אבל לא הוה שומר שכר. ואין לדקדק נמי בשמעתין דהלכה כרב יוסף, דמשני רב יוסף לעולם בגינתו המשתמרת, וקא משמע לן דלא בעינן דעת בעלים כדרבי אלעזר, והכי מוקי לה סוגיא ד"אלו מציאות" (בבא מציעא כט,א). כי נראה דרבה קבלה מרב יוסף דקרא כדרבי אלעזר אתי. ורבה נמי שהיה מדקדק מתחילה דכשומר חנם דמי, לא משמע ליה קרא אלא אסמכתא בעלמא, דהא טעמא משום דמאי הנאה קא מטי ליה כדלעיל, ולא פליגי רבה ורב יוסף אלא בסברא בעלמא. והכי פירושא דההיא ד"אלו מציאות" (שם לא,א): אי דמנטרא, לרבה כדאית ליה מפשיעה לרב יוסף כדאית ליה מגניבה ואבידה — פשיטא, דלהא לא צריך קרא. ונראה לרבינו יצחק: דהלכה כרבה בכל מקום לגבי רב יוסף, בר משדה עגין ומחצה, כדאיתא ב"מי שמת" (בבא בתרא קמג,ב). ואין לפרש דהיינו דוקא בבבא בתרא, כמו שיש מפרשים. מדאמר ב"מי שאחזו" (גיטין עד,ב): ותסברא והא קיימא לן כרבה, ובהא אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואין לומר דשמא בההיא מילתא קיימא לן דהלכה כרבה — דהוה ליה למימר: והא קיימא לן בהא הלכתא כרבה כדאמר, ובהא אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ועוד: דבפרק "המפקיד": (בבא מציעא מג,א) גבי מפקיד מעות אצל שוחטי מותרים ישתמש בהן (צרורים לא ישתמש בהן) לפיכך אם אבדו חייב באחריותם, קאמר רב נחמן דקיימא לן כוותיה בדיני: נאנסו — לא, דמשום שהתירו לו חכמים להשתמש בהן אינו נעשה רק שומר שכר. אם כן ב"אלו מציאות" (שם כט,א) גבי מה יהא בדמים, רבי טרפון אומר: ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חייב באחריותן — לא הוי אלא שומר שכר כמו שאמר שם לרבה. ואין לומר דהתם מודה רב נחמן דחייב באונסין משום היתר תשמיש, משום דבלאו הכי היה שומר שכר שהיה שומר אבידה. דאין זה סברא, דמשום שני סברות — דפטור מלמיתב ריפתא לעניא, ועוד דמותר להשתמש — לא יעשה בשביל כך שואל אלא שומר שכר בעלמא. ועוד יש להביא ראיה דהלכתא כרבה, מדמוקי סתמא דגמרא מתניתין ד"האומנין" (בבא מציעא פ,ב) הלוהו על המשכון שומר שכר, מחוורתא דלא כרבי אליעזר, דאמר במלוה חבירו על המשכון ואבד — ישבע ויטול מעותיו. ולרב יוסף הוה מצי לאוקמה אפילו כרבי אליעזר, דלמסקנא מוקי כולהו אליביה, ופלוגתייהו במלוה צריך למשכון, אי מצוה קעביד אי לא, פירוש: שצריך למשכון להשתמש בו, ופוחת לו והולך מהלוואתו. כך פירש התם בקונטרס. ואם כן הוה מצי לאוקמה מתניתין באין צריך למשכון, דכולי עלמא

תוספות

מאי "מְסָרוֹ לְרוֹעֶה"? לְבַרְזִילַיִּה, דְּאוֹרְחֵיהּ דְּרוֹעֶה לְמִימְסַר לְבַרְזִילַיִּה. אִיכָּא דְּאָמְרִי: מִדְּקָתָנֵי "מְסָרָהּ לְאַחֵר", שְׁמַע מִינָּהּ: מַאי "מְסָרָהּ לְרוֹעֶה" — מָסַר רוֹעֶה לְבַרְזִילַיִּה, דְּאוֹרְחֵיהּ דְּרוֹעֶה לְמִימְסַר לְבַרְזִילַיִּה, אֲבָל לְאַחֵר — לָא; לֵימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרָבָא, דְּאָמַר רָבָא: שׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר — חַיָּיב? —אָמְרִי: לָא, דִּלְמָא אוֹרְחָא דְּמִילְּתָא קָתָנֵי, וְהוּא הַדִּין לְאַחֵר.

ב אִיתְּמַר: שׁוֹמֵר אֲבֵידָה — רַבָּה אָמַר: כְּשׁוֹמֵר חִנָּם דָּמֵי, רַב יוֹסֵף אָמַר: כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי. רַבָּה אָמַר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם דָּמֵי, מַאי הַנָּאָה קָא מָטֵי לֵיהּ; רַב יוֹסֵף אָמַר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי, בְּהַהִיא הַנָּאָה דְּלָא בָּעֵיָא לְמִיתְּבֵי לֵיהּ רִיפְתָּא לְעַנְיָא הֲוֵי כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר. אִיכָּא דְּמְפָרְשֵׁי הָכִי: רַב יוֹסֵף אָמַר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי, כֵּיוָן דְּרַחֲמָנָא שַׁעְבְּדֵיהּ בְּעַל כּוֹרְחֵיהּ, הִלְכָּךְ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר דָּמֵי. (סימן: החזירה לעולם השב חייא אמרת נשבר שכר). אִיתְּיבֵיהּ רַב יוֹסֵף לְרַבָּה:

מאי [מה] פירוש "מסרו לרועה" שנאמר במשנה — **לברזיליה** [לעוזרו], **דאורחיה דרועה למימסר לברזיליה** [שדרכו של הרועה למסור לעוזרו] את מה שנמסר לו לשמירה, ולכן, כל הנותן בהמה לרועה — נותן הוא לו בידיעה שהרועה עשוי למוסרה לעוזריו השונים. **איכא דאמרי** [יש שאומרים] **דבר** זה בלשון אחרת: **מדקתני** [ממה ששנה] במשנה בלשון "**מסרה לרועה**", **ולא קתני** [שנה] סתם "**מסרה לאחר**", **שמע מינה** [למד מכאן] **כי מאי** [מה] פירוש "**מסרה לרועה**" — **מסר רועה לברזיליה** [לעוזרו], **וטעם הדבר שנכנס עוזרו תחתיו — דאורחיה דרועה למימסר לברזיליה** [שדרכו של הרועה למסור לעוזרו] **אבל לאחר** — **לא** נפטר בכך הרועה. ואם כן, **לימא** [האם לומר] **שמסייע ליה** [לו] הדבר **לרבא, שאמר רבא: שומר שמסר לשומר חייב? אמרי** [אומרים] **בדחיה: לא,** אין לדייק מלשון המשנה שהכוונה דווקא כשמסר לעוזרו, כי **דלמא אורחא דמילתא קתני** [שמא בדרך הדברים הרגילה שנה] שכרגיל מוסר הרועה לעוזרו, אבל **הוא הדין לאחר,** ואין להביא מכאן הוכחה לשיטת רבא.

ב איתמר [נאמר] שנחלקו אמוראים בבעיה עקרונית זו: **שומר אבידה** מי שמצא אבידה, ועד שהוא מחזירה הרי הוא שומר אותה אצלו, מה היא מידת האחריות שלו כלפי האבידה? **רבה אמר: כשומר חנם דמי** [הוא נחשב], **רב יוסף אמר: כשומר שכר דמי** [הוא נחשב]. ומסבירים את שיטותיהם: **רבה אמר כשומר חנם דמי** [נחשב], ומדוע — **מאי הנאה קא מטי ליה** [מגיעה לו] על ידי שמירה זו? ואם כן הרי הוא כשאר שומרי חנם. ואילו **רב יוסף אמר כשומר שכר דמי** [נחשב], ומדוע — **בההיא הנאה** שהוא **לא בעיא** [צריך] עתה, כאשר הוא עוסק בשמירת האבידה **למיתבי ליה ריפתא לעניא** [לתת פת לעני] בצדקה, שהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה, **הוי** [הריהו] **כשומר שכר,** שנמצא שהוא מרוויח דבר־מה על ידי השמירה על האבידה. זה הוא אופן פירוש אחד, ואולם **איכא דמפרשי הכי** [יש שמפרשים דבר זה כך]: **רב יוסף אמר: כשומר שכר דמי** [נחשב], וטעם הדבר: **כיון דרחמנא שעבדיה** [שהתורה שיעבדה אותו] לשמור על האבידה **בעל כורחיה** [כורחו] ואין הדבר תלוי בדעתו, **הלכך** [על כן] **כשומר שכר דמי** [נחשב] שבוודאי הטילה עליו התורה חובת שמירה מעולה. **(סימן** להלכות ולקושיות הבאות: **החזירה לעולם השב חייא אמרת נשבר שכר). איתיביה** [הקשה לו] **רב יוסף לרבה** מברייתא זו:

מסורת הש"ס

ד. ב"מ כט,א. פב,א. שבועות מד,א.

ה. ראה נדרים לג,ב.

גרסות

מאי מסרו לרועה לברזיליה בכת"י: **מאי מסרו לרועה דקתני מסרה רועה לבזיליה.**

דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא יש בכת"י: **דלא בעי למיתב ריפתא.**

לשון

ברזיליה

נראה כי הגרסה העיקרית היא "ברגילה". משמעות המלה היא: רועה (וגם מקל רועים), ומקורה הראשוני בשפה האכדית — karzillu במשמעות זו.

עיונים

דאורחיה דרועה וכתב הרשב"א שכיון שידוע לכל שאין הרועה שומר בעצמו על כל הצאן אלא יש לו עוזרים ומסייעים, הרי המפקיד בידו יודע מראש שבהמה זו תהא הצאן אלא יש לו עוזרים ומסייעים, והרי זה בכלל המסירה הראשונית לשומר זה. וכיוצא בזה המוסר פקדון לאדם יודע שבני ביתו יהיו מעורבים בכך, ואינו יכול לטענן עליו אם מסר את שמירת הפקדון לאחד מהם.

איתמר שומר אבידה בפנ"י שואל: מפני מה הובאה סוגיה זו כאן? הרי סוגיה זו עוסקת בדיני אבידה, וראוי לה להיות במסכת בבא מציעא העוסקת בדינים אלה. ותירץ שבאמת הובאה סוגיה זו משום שבתוכה מתבררת האחריות המיוחדת בשמירת בעלי חיים, ויש בה השלכה אף לענין אחריות נזיקין.

דלא בעיא למיתבי וכו' והסבירו בתוס' ועוד שפטור זה אינו כל זמן שהאבידה ברשותו (כפי שסברו הראב"ד. ראה רשב"א), אלא דווקא כאשר מתעסק באבידה (שהשומר חייב לטפל טיפול מסויים באבידה, שלא תכלה ותתקלקל בידו, כגון להאכיל בעלי חיים שמצא) שעיסוק זה שהוא עצמו בגדר השבת האבידה פוטר אותו ממצוות אחרות, ובכלל זה ממצות צדקה, ונמצא שעל ידי כך מרוויח משהו כתוצאה משמירה זו.

דרחמנא שעבדיה שהרי מה שמחמירה התורה ומגדילה אחריותו של שומר שכר הרי זה משום ששומר חינם רק עשה טובה למי שהפקיד את הדבר ברשותו, אבל מי שהוא שומר שכר — קיבל על עצמו התחייבות גמורה, הבאה כתמורה לשכר שהוא מקבל.

ולדעת רב יוסף (בלשון זו) הואיל ועיקר חיובו של שומר שכר הוא משום שיש לו מחוייבות גמורה המעוגנת בהסכם, הרי שומר אבידה גם הוא מחוייב בשמירה מעולה משום שאף הוא מחוייב — על פי ציווי התורה.

אורח ההלכה

שומר שמסר לשומר שומר שמסר בעל חיים שנמסר לו לשומר אחר, והזיק — הרי שומר ראשון חייב לשלם לניזק, ויעשה דין עם השומר השני. ואם רוצה הניזק יכול לעשות דין עם השני (סמ"ע). (רמב"ם שם. שו"ע שם).

מסר רועה לברזיליה השומר שמסר דבר שהופקד בידו לבן ביתו או לעוזרו — הריהם הם נכנסים תחת השומר וחייבים בכל מה שמתחייב הוא. (רמב"ם שם הי"א. שו"ע שם סעיף ט. וראה רמב"ם ספר משפטים הלכות שאלה ופקדון פ"ד ה"ח. שו"ע שם רצא, כא).

דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא כל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח לעשותה. אבל אם יכול לעשות בלא טורח יעשה שתיהן כאחת. וכשפטור — הרי זה אף כשלא יבטל על ידי עשיית המצוה האחרת מן המצוה הראשונה, ואפילו המצוה השניה חשובה יותר (מ"ב). (שו"ע או"ח לה, ח בהגהה. וראה רמב"ם שם הלכות גזילה ואבידה פי"ג ה"י).